

KÖNYVISMERTETÉS.

Horváth János: Az irodalmi műveltség megosztása. Magyar humanizmus. Budapest, «A Magyar Szemle könyvei», XII. k. 1935. 8-r. 307 l.

A magyar irodalmi műveltség kezdeteiről írt kötet után, annak folytatásaként, Horváth az irodalmi műveltség differenciálódásának, azaz vallásos és világi ágra oszlásának korszakát foglalja össze művészi formájú tudós szintézisben. Művelődéstörténetileg ez az időszak a humanizmus kora, s így a könyvben az a műveltségváltás nyer megfelelő megvilágítást, melynek kétségtelenül a leglényegesebb, legdöntőbb jelentőségű eleme a kivált Olaszország felől beáramló renaissance-humanizmus. Az új szellem a műveltséget jórészt világi alapokra helyezte — ez annyit jelent, hogy előbb kénytelen volt ugyan szétbontani a középkori eszmevilágot, de utána egyben újat is épített: nemcsak fogékonyságot ébresztett olyan értékek iránt, mint pl. a forma és a stílus antik szabású szépségei, hanem, ami még ennél is fontosabb, szinte átmenet nélkül, az immanens fejlődés addigi ütemét mintegy kigúnyolva, olyan mérvű irodalmi tudatosságnak lett forrása, hogy erre a hirtelenségre a magyar művelődés fejlődésmenetében alig lehetne további analógiát megjelölni. A kötet fénypontjai azok a lapok, melyeken Horváth ezt a meglepetésekben gazdag fejlődésmenetet plasztikusan az olvasó elé varázsolja.

Amennyire kétségtelen, hogy a műveltségváltásban a humanizmus játssza a döntő szerepet, tehát a munka nagyobb része szükségszerűen a magyar humanizmusnak *e szempontból való* ismertetése, épányira téves lenne H. művét a szó szorosabb értelmében vett humanizmus-történelnek tekinteni s vele szemben most már ebből a szemszögből követeléseket támasztani. Ennek a felfogásnak méltánytalan voltát világosan mutatja az az egyszerű megállapítás, hogy a szerző a magyar fejlődéssel valamiképen kapcsolatba került külföldi humanistákat csak abban a mértékben vonta be tárgyalási körébe, amennyiben ezek (pl. Bonfini, Ranzano, Galeotto) a későbbi magyar fejlődésre is irányító hatással voltak. Természetesen hiányzik tehát a műből pl. Mátyás és a Jagellók külföldi humanista összeköttetéseinek legnagyobb része; jóformán mindaz, ami csak a szorosabb értelemben vett, esetleg kozmopolita irányú humanizmust érinti, de alig befolyásolhatta a könyv középpontjába helyezett magyar műveltségváltást. Viszont természetesen csak laza kapcsolatba hozható, de egyébként a célkitűzés szempontjából fontos magyar elemek megfelelő éles megvilágítást nyernek. Továbbra is megoldandó feladat marad tehát ezek szerint nemcsak a XV—XVI. sz.-i humanizmusra vonatkozó részlet-

kutatások energikus folytatása, hanem a jelenlegi kutatás színvonalán álló átfogóbb összegezése is. De azért a magyar humanizmus-kutatás is nagy hálával tartozik H.-nak, mert szinte aszketikus önfeláldozással, ha más cél közvetlen szolgálatában is, ennek a jórészt latin filológiába beágyazott feladatnak tekintélyes részét elvégezte s ezzel a további humanisztikus kutatásoknak is szilárd, a jövőben is hosszú ideig a lényeges pontokon alig változó keretet adott, s ami még ennél is fontosabb, egyben megformálta azt a végső értelmet, melyet a kutatások most már utána egy magasabb egységbe való beilleszkedéssel visszavonhatatlanul megkaptak. A magyar humanista törekvések a magyar *művelődéstörténelemben* eddig is jelentős figyelemben részesültek a kutatók részéről: H. könyvének épen az a legfőbb érdeme, hogy a művelődési szakasznak most már a magyar *irodalom* fejlődés-menetében való egyedül álló fontosságára is rámutatott. Ő utána a humanizmus nem lehet többé a magyar irodalomnak latin nyelvű anorganikus függeléke, mely attól bárnikor elválasztható, hanem szerves, szétbonthatatlan tartozéka, mely az egységes magyar művelődés, legszebb kivirágzását, a magyar nyelvű irodalmat, előkészítette, számára utat nyitott.

Ezek után igazságtalan, egyoldalú eljárás lenne a munkát más szempontból bíráló vizsgálat alá venni. A szerző érdeklődési centruma és szorosabb kutatási területe nem esik egybe a szorosabb értelemben vett humanista-kutatás céljával, tőle tehát e téren csak azt kaphatjuk, amit ő akart adni. Kétségtelen, hogy áradó bőségekben kapunk teljesen váratlan kincseket: H. nemcsak feldolgozza, megrostálja, lényeges pontokon kiegészíti az eddigi kutatást, hanem a legfontosabb szereplőkről, mint pl. Vitéz Jánosról, a humanista Verbőczyről, Taurinusról, a *Staurumachia* szerzőjéről, olyan portrékat rajzol, melyeknél hívebbeket és teljesebbeket még a humanizmus specialistája is csak nehezen adhatna — csak akkor, ha rendelkeznék H. művészi feldolgozó és ábrázoló készségével. Általában elmondhatjuk, hogy a szerző az egész tudományos irodalmat felhasználta, ebből a maga céljai szolgálatára álló elemeket asszimilálta, kiegészítette, s ha ebben a tekintetben egyes pontokon esetleg hiányok mutatkoznak, azoknak vagy az eddigi kutatók tévedései adják magyarázatát, vagy az a magától értetődő körülmény, hogy H. nem tartotta a maga sajátos szempontjaihoz vágónak az eddigi gyarló részletkutatások aprólékos kiegészítését — ezek valóban inkább specialisták munkakörébe vágnek.

Néhány ilyen aprólékos adalékkal megpróbálom kiegészíteni a H.-rajzolta mély távlatú képet. Nem valószínű pl., hogy akár Poggio Bracciolini, akár Francesco Barbaro Magyarországon jártak (40 l.). Poggiónak igen sokféle kapcsolata volt a magyar humanista törekvésekkel, s az is bizonyos, hogy egy alkalommal komolyan tárgyalt arról, hogy Magyarországra költözik. A jelek szerint az lett volna feladata, hogy egy nálunk élő előkelő férfiónak (Ozori Pipó?) kitűnő tetteit dicsőítse az új ízlésű irodalomtól tökéletesre fejlesztett halhatatlanító eljárással. A tárgyalások azonban nem vezettek eredményre, s a terv meghiúsult. Arra, hogy bármilyen minőségben is átlépte valaha hazánk határát, nem tudok adatot. Hasonló a helyzet Francesco Barbaróval. E nagy hírű velencei humanista magyar összeköttetéseinek egy részét a kutatás eddig is számon tartotta, de még mindig vannak figye-

lembe nem vett további mozzanatok. Barbaro valóban járt Zsigmond királynál követségben, de nem hazánkban, hanem Ferrarában, 1433-ban. A király, és még inkább Schlick Gáspár, annyira nagyrabecsülte őt, hogy továbbra is a legmelegebb kapcsolat állapítható meg humanistánk és a magyar udvar között. Schlick Gáspárral folytatott levelezésének egy részét Sabbadini adta ki: *Centotrenta lettere inedite di Fr. Barbaro precedute dall' ordnamento critico cronologico*, Salerno, 1887. A Sabbadinitől kiadott újabb levelek között magyar szempontból érdekes az az 1487. május 5-én írt kérés, melyben felszólítja Schlick Gáspárt, hogy szolgáltasson adatokat Zsigmondról, mert szeretné jeles tetteit megénekelni: «Et tibi gratias immortales sum habiturus, si de rebus a Caesare gestis vel in bello vel in pace mihi copiosissime significaveris, ut cum otium et tranquillitas animi se nobis obtulerint, res suae, quae divinitus gestae sunt, si quid mea carmina possunt, sempiternae memoriae commendentur.» Egy nem sokkal később írt leveléből kiderül, hogy ismét követségbe készült Zsigmondhoz (esetleg hazánkba), azonban betegsége a tervezett utat először késleltette, majd teljesen meg hiúsította: «Nunc autem, cum adversa valetudo legationem meam ad Caesarem primum retardaverit, postea penitus impediverit, id tibi quoque significandum censui, ut apud illum invictissimum principem tuo patrocinio causam meam defendas et ita defendas, ut eius maiestas intellegat legationis obeundae mihi facultatem, non voluntatem defuisse.» Valóban nincs rá megbízható adatunk, hogy Barbaro hazánkban járt. A kutatások azonban egyáltalán nincsenek lezárva. Barbaro legújabb életrajzírója, P. Gothein, máris bejelentette, hogy sok eddig kiadatlan levelet talált. Barbaro sokszálú magyar összeköttetései alapján valószínű, hogy az új anyag magyar szempontból sem lesz érdektelen, ha egyszer napvilágot lát.

Ezzel szemben kétségtelen, hogy Hippolyt esztergomi érsek, majd később egri püspök Olaszországba való visszaköltözése után is megfordult nálunk. Egyik útja 1513-ra esett, egy másik, a humanizmus története szempontjából sokkal nevezetesebb, 1517—19-re. Ez utóbbi útjára kellett volna őt elkísérnie Ariostónak, az azonban nem vállalkozott a messze útra — helyette vétetett fel a kíséret tagjai közé Celio Calcagnini, aki itt tartózkodása alatt átmenetileg valóssággal központja lett a magyar humanista törekvéseknek. Calcagnininek nemcsak kiadott művei, kivált levelei, tartalmaznak becses magyar vonatkozású adatokat, hanem — egyelőre még kiadatlan — költeményeiben is vannak magyarországi tartózkodásával összefüggő részletek. Megemlítem még, hogy az egyik kísérő olasz nyelvű útleírása is még kiaknázatlan magyar szempontból.

Utójára hagytam a 131. l. említett *Apologia Socratis* c. magyarországi ösnyomtatvány kérdését. *Platonista törekvések Mátyás király udvarában* (Minerva III. 171 l.) c. értekezésemben ezt az egyetlen példányban ránk maradt, a bécsi nemzeti könyvtárban őrzött munkát Platon-centónak gondoltam. Erre a megállapításra az vezetett, hogy a nyelvhasználatot, frazeológiát s részben a tartalmat is erősen egyezőnek találtam azzal a nyelvhasználattal és a Sokratesre vonatkozó részletekkel, melyek Leonardo Bruni Platon-fordításaiban megfigyelhetők voltak. Mivel e fordítások egy része megvolt Mátyás könyvtárában is, tetszősnek látszott a gondolat, hogy a munka szövegét esetleg nálunk állították össze.

A további kutatások ezt a feltevést gyökeresen megcáfolták. Alig egy évvel később, 1925-ben, a vatikáni könyvtár kéziratái között (Reg. Lat. 1321 f. 68) megtaláltam a nyomtatvány szövegét, s a már részletesebb címből kiderült, hogy a mű Leonardo Bruni tollából való, mégpedig az ú. n. Ps.-Xenophon-féle *Apologia* humanista ízlésű fordítása. Az eredményt említett értekezésem olasz kiadásában (*Tendenze platonizzanti alla corte di Mattia Corvino*, *Giornale critico della filosofia italiana* XI. 18 l.) már fel is használtam s előző tévedésemet korigáltam. 1928-ban újabb adatokat szolgáltatott Hans Baron monografiája: *Leonardo Bruni Aretino*, *Humanistisch-philosophische Schriften* etc. Baron (i. m. 187. l.) az említett fordítást Bruni kétes munkái között sorolja fel s egyúttal ismerteti azokat a kéziratokat, melyekről neki tudomása van. Ezek között az a kódex, amelyik engem nyomra vezetett, nem szerepel. Ezek után a hazánkban keletkezett Platon-cento kérdése végleg elintézettnek tekinthető.

HUSZTI JÓZSEF.

Erdélyi csillagok. Arcok Erdély szellemi multjából. Szerkesztette Kovács László Kolozsvár, Erdélyi Szépművészeti Céh, 1935.; 230 l. és 14 képmelléklet.

A Helikon évtizedes fordulójára kiadott kötet Bánffy Miklósnak Kemény Jánoshoz, a Helikon házigazdájához intézett ajánló sorain kívül tizennégy tanulmányt tartalmaz. Ezek a tanulmányok egy-egy kiváló jelentőségű férfiről szólnak és sorrendben a következők, Kós Károly: *Márton és György*. (A két középkori szobrászművész, Kolozsvári Márton és György.) Balázs Ferenc: *Dávid Ferenc*. Reischel Arthur: *Petrus Pázmány Cardinalis*. Ligeti Miklós: *Misztótfalusi Kis Miklós*. Molter Károly: *Apor Péter*. Tamási Áron: *Levél Mikes Kelemenről*. Lakatos Imre: *A két Bolyai*. Maksay Albert: *Kőrösi Csoma Sándor*. Tavaszgyörgy: *Mikó Imre*. Szántó György: *A nagy század tükré*. (Elbeszélés Barabás Miklós festőművészről.) I. Szemlér Ferenc: *Báró Kemény Zsigmond*. Kovács László: *Gyulai Pál*. Járosi Andor: *Petelei István*. Reményik Sándor: *Ady*.

Minden gyűjtőmunkával szemben a gondolkozó ember azonnal azta kérdést veti fel, hogy milyen célból szövetkeztek a szerzőtársak. Milyen vezető irányította a Helikon íróit ennek a tekintélyes kötetnek a megírásánál? A tanulmányok átnézése alkalmával azt a benyomást szereztem, hogy a Helikon írói tízéves ünnepükre az erdélyi gondolatot akarták megörökíteni egyes, kiváló hordozóiban. Az erdélyi egyházi férfiú, író, költő, államférfiú, képzőművész, tudós, a művészet színvonalára emelkedett mester: ezek képviselik Erdély szellemiségét. Azt természetesen maguk is érezték, hogy talán nem minden esetben találó a választott alak; maga Bánffy Miklós azt mondja a bevezetésben, hogy bizonyos mértékben ötletszerűen sorakoztak fel az erdélyiség hősei. Volt, aki érezte (Reischel Arthur), hogy bizonygatnia kell alakjának erdélyi vonatkozásait. A választékot alig illetheti gáncs, hiszen Erdély a nagy és megrendítő szellemekben oly gazdag, hogy sajtó szívének így vetheti fel a kérdést: ... *és Jósika Miklós ... és Orbán Balázs?* Bizonyára erdélyiebbek, mint Ady, akit Erdélyhez sem érzése, sem gondolatvilága nem fűz.

Az egyes szerzők súlyos feladatot tűztek maguk elé: nem életrajz volt a cél, hanem *jellembrázolás*, Erdély hőseinek éles vonalú megrajzo-

lása. Nehéz, nagyon nehéz feladat, mely próbára teszi a legjobb erőket is. A célt különböző eszközökkel igyekeztek a szerzők elérni, kiki saját egyéni felfogása szerint. Volt, aki elbeszélést írt (Tamási Áron, Szántó György), mások főbb adatok kiválogatásával igyekeztek hősüket jellemezni. A szerény választékú, de biztosan odaállított adatok segítségével nemcsak könnyebb, hanem sikeresebb is a jellemzés. Hiába, a történelem segédeszközeit lehetetlenség nélkülözni olyan munkánál, mely a mult valóságát akarja ábrázolni. Nem csodálkoztam, hogy itt-ott akad — az adatok felhasználásával kapcsolatban — egy-egy oldaldőfés a «babra» történettudósokra. A magyar történettudományok dicsőséges és tiszteletreméltó épületét, mely nemzeti mivoltunk legbecesebb védőbástyája, több megbecsülés illeti meg!

A jellemrajz nehézségeivel küzdő író (I. Szemlér Ferenc) felvetette azt az érdekes kérdést, hogy miben különbözik az irodalomtörténetíró a jellemrajz írójától (178. lapon). Ugy találja, hogy amaz kívülről, az életrajz és az irodalmi hatások alapján igyekszik célját elérni, míg emez belülről, az író rejtett jelleméből férkőzik közelebb céljához. A gondolat érdekes, de nem látom indokoltnak. Mindenik számára készen adva van az író és alkotása; elvégre egyik sem indulhat el máshonnan, mint ezekből. A különbség abban rejlik, hogy az irodalomtörténetíró pontos adatokkal dolgozik, a széptani író pedig a kész eredmények felhasználásával, az adatok nyomasztó gondja nélkül rajzol.

Az irodalomtörténet tárgyilagosságától az egyes rajzok egyéni színezete is elválaszt. A legtöbb tanulmány jellemzőbb írójára, mint a tárgyául szolgáló alakra. Különösen feltűnő ez olyan éles egyéniségű íróknál, mint amilyen Tamási Áron vagy Reményik Sándor. Utóbbinak cikke jogosan viselhetné ezt a címet: *Hogyan gondolkozom én Ady költészetéről?* Ady Endrével kapcsolatban épenséggel nem szükölködünk hasonló természetű, szellemes munkákban. Mindez igen szép, de tárgyilagosa alapja vajmi kevésnek látszik. Irodalomtörténetírásunk egyik legsürgősebb feladata lenne annak megvizsgálása, hogyan viszonylik Ady költészete korának francia lírájához. Ameddig ezt a nagy munkát nem végezzük el, minden Adyról elhangzó vélemény pusztá szellemeskedés, melyet egy egyszerű adattal porba lehet dönteni. Egyáltalában nem akarom ezzel Ady költészetének eredetiségét támadni; de költőnk ismert francia-imádása, mely ismételt, huzamos ideig Párisba vitte, ahonnan vérző szívvel vált meg minden alkalommal, jogosan felkeltheti a gyanút, hogy ugyanakkor sokat tanult a kezébe akadó francia folyóiratokból és hírlapokból. Mennyit és hogyan? Erre a kérdésre még eddig senki sem keresett választ. Ady értékét csak akkor lehet megállapítani, ha ezt a kutatást elvégeztük.

Kétségtelen, hogy a Helikon írói magasabb irodalmi célokat képviselnek Erdélyben. Én ugyan nem értek egyet túlságosan elvont, bölcseletre hajló és gyakran modoros irányzatukkal, de bizonyos az, hogy komoly és üntudatos munkával törnek új célok felé. Az úttörés nehéz és háládatlan feladat, említett hibáik is ebből fakadnak. Az utókor méltányolni fogja lelkes törekvésüket, mint ahogy manapság is figyelem és elismerés kíséri munkásságukat.

RAJKA LÁSZLÓ.

Székely népballadák. Összeválogatta és magyarázta *Ortutay Gyula.* Fametszetekkel díszítette *Buday György.* Budapest, Egyetemi Nyomda (1935) N. 8-r. 312 l.

Díszes kiadásban székely népballadák gyűjteményét tette közzé az Egyetemi Nyomda. Nincs benne több, mint Benedek Elek 1921-iki kötetében, s alig egy-kettővel szaporább, mint Gragger Róbert két balladás-kötetének székely anyaga. De az előbbtől abban tér el, hogy kiadványának tudományos a színe-zete, az utóbbtól, hogy csupán székely balladákra szorítkozik; kár, hogy nem is törekszik teljességre: a pompás külsejű könyv a tudománynak is jobb szolgálatára lett volna, s a maga célkitűzésének is gondosabban felelt volna meg.

Az összeválogatás, a bevezetés és a jegyzetek Ortutay Gyula munkája. Nem közöl új anyagot, csak «betakarítja» és elrendezi az eddig végzett munkát.¹ Ezt a betakarítást és elrendezést nyilván a bevezetésre és a jegyzetekre érti, mert a balladák közlésében nehéz is volna rendet teremteni. Nem jár Kriza tájrendi beosztása nyomán, nem csoportosítja az első közlők szerint, nem követi Gragger magyar kötetének elvét, sőt tánc- és elbeszélő dallamú ballada-főosztását sem. (Bármelyikből leszűrődött volna egy kis, még ha negatív tanulság is.) Az elrendezés tehát egészen önkényes. De ez nem nagy hiba: a székely népballadák, bármely rend szerint, önmagukban érdekesek és változatosak, a kötet a kiadó jóvoltából így is nagyon szép.

A bevezető tanulmánynak látszólag új, szellemtörténeti célkitűzése van. Ortutay «az európai népi kultúra szép és meg nem szakadó összefüggéseinek bizonyítékát látja a balladában, amelynek szerinte a népi kultúrában «funkciószerpe van.» A népműveltségnek «közösségi» stílusa, amelynek a kopás (Zersingung) is egyik irányítója, «alakító, normatív» erejű, és «bevilágít népi kultúránk etnikai és szociális funkciórendszerébe.» Hogyan? azt nem tudjuk meg. Csak azt, hogy mint «közösségi stílus egyszerre köti össze az európai parasztkultúrákat és egyszerre bontja szét külön valóságokra.» Ez magyarul azt a nem új elgondolást jelenti, hogy a népnek mindenütt van hagyományos stílusa, s a mindenütt közös tárgyakat, egyszintű elbeszélést a maga szólásaihoz, formuláihoz, verseléséhez idomítja s úgy őrzi meg. Amiket pedig Ortutay a balladaköltészet alapvonásainak mond (az eredetiség igényének hiánya, az átadás módja, a személytelen szerző, a hagyományos stílus hatása), az természetesen a népdalra, népmesére — az egész népköltészetre egyformán jellemző. A magyar és székely balladák összefüggéséről már Vikár Bélának megvolt a véleménye, csak hogy Vikár még ősibb összefüggéseket keresett (Ethn. 1910.); hogy «a sok történeti áradás többször elmosta az összekötő pallókat» (19. l.), azt Gragger úgy mondta, hogy «a századok árja... elvitte a hidakat.» (*Magyar népball.* 7. s majdnem így 199. l.) A székelységnél inkább megmaradtak a balladák: Ortutay szerint

¹ A tartalomjegyzék nem illik a könyvhöz; nemcsak a balladák számozása rossz, hanem a *Pusztá malomba*... és a *Búzamezőben* kezdetű ki is maradt belőle, *Bíró Máté II.* a szövegben nincs, a *Héj páva* I. II., III. (27., 28., 29. sz.) ugyanannak a költeménynek három összefüggő versszaká. — Vikár «erőltetett, kellemetlen hatású» címadásait leszólja — s a maga tartalomjegyzékébe szinte mind átveszi.

— s ez a főeredménye — mert a bennük élő «ez a gyepüvédő, ez a határ védő szellemiség» védelmezte a balladákat a pusztulástól. Ezt már Gragger is tudta. Szerinte is a ballada bizonyos összekötő tagok által szorosabb vagy lazább kapcsolatban fejlődött, s mert a «hidak» eltűntek, csak a *határterületeken* maradt meg, ott, ahol a konzervatív népelet az emlékeket általában megőrizte a pusztulástól. Ortutay elgondolásában nincsen semmi új; ami látszólag az: hogy a népműveltség mindenütt egy síkon mozog s egészében egységes, de minden népnek megvan a maga alakító erejű, egységes stílusa amely művészi emlékein kiűt, arra nézve épen nincs megoldása — irodalomszociológiai szempontból mivel világít hát bele a székely népballada a székely műveltség «etnikai és szociális funkciórendszerébe?» Csak nem a passzív sorssal, amelyet a «határőr szellemiségnek» köszönhet — a megmaradásával? Vagy talán az «európai összefüggérendszerrel», amelyről Benfeytől Katona Lajosig minden szegény pozitívistának volt némi fogalma?

Eredeti elgondolásának ebbe a nemsikerült kifejtésébe Ortutay bátran és kritika nélkül iktatja bele Gragger Róbert egész balladaelméletét. Gragger mondta meg először, hogy Gregus meghatározása és magyarázata Arany balladáin alapszik, s épen csak Arany balladáira illik. Érezte, hogy a népballadákra ez az elmélet sehogysem áll, s megpróbált újat alkotni. Dolgozata, sajnos, csupán pompásan kiépített, ötletes föltevés maradt, amelyből sokhelyütt a megokolás hiányzik. Hogy Ortutay mégis egészében átveszi, az kritikátlanság. Az átvétel és beolvasztás tudománytalan módját azonban szóvá kell tennünk. Ortutay nemcsak az elmélet legjelentősebb eredményeit teszi magáévá, Graggerre való hivatkozás nélkül (pl. a balladák parlando- és tempo giusto-dallamú kettéválasztását), hanem a részleteket is, Graggernek úgy szólván egész példakészletét, a spielmannok, vásári népénekesek, moritás árusítók sorától a kántorok halotti búcsúztatóiig vagy az elsőszemélyű hős dalok kopási elméletéig.¹ Nem szó szerint veszi át, hanem átírja — de «forrásához» mindig ragaszkodik.

Ugyanez Ortutay tudománytalan módszere a jegyzetekben is. Kifejezi ugyan «hálóját» Gyulai, Sebestyén és Gragger munkásságának, «akik megjegyzéseikkel (!), jegyzetanyagukkal összeállító munkánkat oly *hathatósan elősegítették*» (!). De a jegyzeteket valóban csak összeállította: változatok és fordítások felsorolásában javarészt Gragger német kötetét követi (kár, hogy nem a dallamok összegyűjtésében is), a magyarázó-jegyzetekben mindkét kötetét kiaknázza. Mindezzel nem állítjuk, hogy Ortutaynak nincsen kellő jártassága a ballada irodalmában; mindig visszament az eredeti forrásra, s jegyzetei sem szorítkoznak Graggeréire, helyenként megpótolja őket az

¹ Egy példát: «A népballada keletkezésében Európaszerte nem kis szerepet vitt még a középkori egyházban oly divatos misztérium-játék szokása: elbeszélő költemények dramatizált előadása. Ugyanis ebből a fajta előadásból részint a balladaköltés egyes formáló erői válhattak ki, részint a keresztény dráma fejlődése indult meg. Magyar vonatkozásait fejtegeti Gragger is!» Holott nem a magyar vonatkozásokat, hanem az egészet Gragger mondja (21. l.).

újabb irodalom eredményeivel (Honti, Bartók). Csak a kiaknázás módja különös, s az újrafogalmazás¹ inkább burkolja, mint megmondja forrásait.

Graggerrel pedig hálátlan is, igazságtalan is. Ismételten, gyakran beszél arról, hogy Gragger a változatokból «őstípusokat, fiktív alapszövegeket kontaminált.»² Ez sem Graggernek, sem nekem, aki kérésére s vele való megbeszélés alapján, de, sajnos, csak halála után, a magyar kötetet szerkesztettem, nem is járt eszemben. Gragger a németeknek minél teljesebb szöveget akart adni. (*Anna Molnár.*) A magyar kötetben pedig, amelyet még kevésbé szántunk kritikái vagy tudományos kiadásnak, sőt a «tanuló-iffjúságra is tekintettel voltunk» (210. l.), nem akartunk őstípusokat és alapszövegeket helyreállítani, csak sajnáltuk egy másik változat szebb motívumait elhagyni. De mindaketten voltunk annyira «pozitivisták» és filológusok, hogy a másik — *s mindig csak egy* — szövegből vett pótlásokat zárójelben adtuk: a tömörebbik szöveget tehát változatlanul megőriztük. Ezt meg is mondom mindjárt az első alkalommal (194. l.) s minden esetben: csodálom, hogy Ortutay, aki a fentiek szerint alaposan megtanulta jegyzeteinket, erre nem emlékezett s «őstípusokat» emleget.

A nagyjártasságú, de még nagyon kiforratlan szerzőnek, miként elmélete és jegyzetanyaga, stílusa is sok kritikára ad okot. Az idegen szókat a magyar szellemtörténészeknél divatos, rossz szokás szerint bántóan és ok nélkül halmozza, majdnem sűriti. Újabb németességeket plántál át, pl. a magas- és mélykultúra, közösségi stílus stb. elnevezésekkel. Gyakran homályos, amit mond, még többször nehézkes, ahogyan mondja, néha majdnem megemészthetetlen.³

Csak sajnálni lehet, hogy a tehetségesnek, képzettnek látszó Ortutay ennyire elhibázta, elnagyolta a dolgát. Kevesebb szellemtörténeti elgondolással, világosabb és egyszerűbb stílussal, forrásainak pontosabb idézetével ennyi munkájának több, és a szép kötethez és szép feladathoz méltóbb eredménye lett volna.

GÁLOS REZSŐ

¹ Az átvétel módja pl. a *Kerekes Izsák* jegyzetében:

«Stereotíp soraiban akad párhuzam a *Szilágyi és Hajmásival*. A szász népköltés a kettőt valóban egybe is olvasztotta a *Tumes Dietrich uch Hanes Greger* címmel. (EPhK. 1913. 288. l.) *Magy. népball.*

«Formulái közé Szilágyi és Hajmási pár sora is belekerült s a szász népköltés a két balladát kontaminálta is: *Tumes Dietrich uch Hanes Greger*, E. Ph. K. 1913: 288.

Székely népball.

² Graggert ki is oktatja: «A kontaminációs próbálkozásokat nem a szöveg testén kell elvégezni, hanem a maga helyén: az összehasonlító tanulmányban.» (286. l.)

³ Íme egy mondata: «Az ... európai szellemiség képe teszi érthetővé, hogy az első magyar kezdeményezői a nép kultúra kutatásának szintén a népköltés kevésbé világos fogalmát ismerik.»